

GERILJA

Av P. O. Storlid

Begrepet «guerrilla» er spansk og betyr småkrig. Forminskelsesendelsen -illa referer seg ikke til krigshandlingenes varighet eller totale utstrekning, men til den spesielle form for krigføring som på norsk gjerne benevnes «fri strid». Det norske begrep kan være dekkende forsåvidt som de enheter det er tale om må basere seg på å kunne operere isolert og uten mulighet for nærstøtte eller regelmessige forsyninger utenfra, men innebærer ikke nødvendigvis nå at de er uten samband til høyere kommandomyndighet som kan koordinere deres aksjoner med andre enheter av samme art, eller med regulære styrkers operasjoner.

Forutsetninger og karakteristiske trekk

Karakteristisk for geriljaenheter er at de forutsetningsvis opererer bak fiendens linjer, eller også innenfor områder hvor regulær okkupasjonsstilling er etablert. I siste tilfelle knytter der seg folkerettslige spørsmål til deres status, som vil bli streift i det følgende. Begrepet «geriljaforsvar» som i visse kretser lanseres som et angivelig bedre alternativ til det vi har, er absurd forsåvidt som det jo forutsetter at fienden først må tillates å sette seg i besittelse av det område som etter forutsetningen skulle forsvares, før spredte geriljaenheter skulle gå igang med å kaste ham ut igjen. Historien kjenner

ingen eksempler på at dette har skjedd, men vel nok på at slike enheter har vært til verdifull støtte for regulære styrker. Det siktes her og i fortsettelsen til krig mellom stater, idet revolusjoner, borgerkriger og indre omveltninger har sine egne karakteristika som plasserer dem utenfor den ramme av internasjonal konflikt som her er satt for emnet.

Selv om tid, sted og teknisk utviklingstrinn ned gjennom historien gir store variasjoner i bildet av denne spesielle form for krigføring, lar det seg utlede visse almenngyldige minimumsforutsetninger for geriljaenheters eksistens og aktivitet: De må operere ut fra et vidstrakt kjerneområde som i størst mulig utstrekning gir beskyttelse mot angrep og innsyn, og hvor de er sikret støtte, eller i det minste velvillig passivitet, fra eventuell stedegen befolkning. Skog-, fjell- og sumpland peker seg her ut som egnede områder,

kfr. i annen verdenskrig Balkan-geriljaen, russiske partisaner i Pripet-området eller i mindre målestokk norske Milorg-gruppers baseområder i Matrefjellene og fjell- og skogtraktene i Vest-Oppland og Buskerud. En videre forutsetning er at området må være fattig på transportmuligheter, slik at fienden ikke kan dra nytt av sin personelle og materielle overlegenhet ved å føre større forband inn i det, eller i det minste må fremføringen være så besværlig og tidkrevende at den jagede avdeling kan komme seg ut i tide. En forutsetning er også at enheten må være mest mulig selvforsynende, enten ved at den kan «live of the land» der den opererer, eller ved at nødvendige forsyninger av alle slag er lagt opp på forhånd, som tilfellet vil være ved s.k. «stay behind-groups» der slike inngår som støtteelementer i et lands forsvarsplanlegging. Det er neppe noen særlig dristig påstand at allerede det å overleve under slike betingelser vil stille betydelig høyere krav til den enkelte mann enn den vanlig feltliv innebærer, i regulære avdelingers ramme. Og de er for de fleste sikkert høye nok. Man kan ikke regne med at en nasjonal vernepliktmasse skal kunne gjøre fyldest for seg i denne type strid.

En vesentlig del av personellets fysiske og psykiske kraft vil nettopp måtte anvendes på å overleve og unndra seg fiendtlig forfølgelse. Allerede i dette ligger en sterk belastning: Strategisk ligger initiativet stadig hos

motparten. På den annen side er denne rolle som jaget vilt geriljaenhetens raison d'être. Hvis fienden neglisjerer den eller nøyer seg med en brukbart effektiv avsperring av området, beviser dette tydelig nok at han ikke vurderer avdelingen som noen alvorlig trusel. Det har f.eks. liten hensikt å gå til aksjon for å utslette en fiende som er effektivt innesperret på Hardangervidda.

Så lenge slike avdelinger med rette eller urette vurderes som sterke nok til i en gitt situasjon å representere en trusel, vil de riktignok ved sin blotte eksistens kunne spille en viktig rolle i en overordnet strategi, ved at de binder styrker som fienden ellers kunne hatt bedre anvendelse for. I samme grad som de inkorporeres i en overordnet strategi, fjerner de seg riktignok fra det «klassiske» gerilja-begrep, og har vel egentlig bare taktikken igjen av det.

Taktikken beskrives av briter og amerikanere treffende som «hit and run». De angriper på særlig sårbare punkter, hvor de for kort tid kan ha et lokalt overtak: Sambandsinstallasjoner, kommunikasjonsknutepunkter, kraftstasjoner, lagre av ammunisjon, drivstoff osv. Deretter forsvinner de forutsetningsvis like fort som de kom, og er omgående tilbake i rollen som jaget vilt på vei mot et mest mulig utilgjengelig skjulested. Foruten det selvsagte formål å tilføye fienden maksimal skade har disse operasjoner ofte også den hensikt å skaffe våpen og livsfornødenheter som avdelingen helt eller delvis mangler og ikke har annen tilgang på. Fremgangsmåten skiller seg forsåvidt ikke fra den røverbander i mange land ned gjennom tidene har anvendt og basert sin eksistens på. Det må være tillatt å tro at ett av elementene i Balkan-geril-

jaens suksess i annen verdenskrig er nettopp de århundrelange tradisjoner man hadde å bygge på.

Det sier seg vel egentlig selv — og historien sier utvetydig det samme — at en godt organisert og vel etablert stridsmakt ikke lar seg slå ved slike «hit and run»-aksjoner. De kan være plagsomme og kostbare nok, men gir ikke utsikt til seier. Til det kreves en jevnbyrdighet som de omhandlede enheter ikke har overfor en vel utrustet og organisert fiende. I forholdenes medfør kan de i denne første og egentlige geriljafase, på stadig flukt og i skjul, ikke anvende stort annet av våpen og utstyr enn det hver enkelt mann til stadighet kan bære med seg. Deres naturlige bestrebelse må derfor være å komme over i en fase nr. 2, som innebærer så sterk sikring av et mest mulig utilgjengelig kjerneområde at de i dette vil være i stand til å oppsette, utruste og trene regulære avdelinger på nivå med fiendens, for deretter å ta striden opp på like fot. For tilhengere av «geriljaforsvar» må det være et tankekors at man altså under ulike verre forhold da må gi seg i kast med oppbyggingen av styrker nettopp av den art man tidligere hadde oppløst. Noen annen oppskrift finner de heller ikke hos Mao Tsetung, som mange av dem setter høyt.

Geriljaoperasjoner i gammel og nyere tid

Holder man seg til de kriterier som er oppstillet i det foregående, kan det sies at operasjoner av geriljakarakter i middelalderens Europa har vært omtrent like alminnelige som den «regulære» form for krigføring. Dette har gyldighet

også for mange av de strider Snorres og andre sagaer melder om fra vårt eget land, og ganske særlig i borgerkrigstiden. Internasjonalt berømt ble selve ordet imidlertid først ved den spanske reising mot Napoleons velde 1805—13, hvor spanske guerrilleros' ustanselige overfall på okkupasjonsmakten var til uvurderlig hjelp for Duke of Wellingtons regulære felttog. I det mellomliggende hundreår kan de evindelige krig og uro på Balkan stort sett rubriseres på samme måte, men det er først ved den arabiske reising mot tyrkerne under forerkskap av Lawrence of Arabia under første verdenskrig at fenomenet igjen vekker den samme internasjonale oppmerksomhet som under Spanias reising mot Napoleon. Her mangler forf. ellers den nødvendige innsikt til å kunne ha noen begrunnet mening om hvem som har rett i den bitre kontrovers om hva som gjorde utslaget for den britisk-arabiske seier, Lawrenceoppstanden eller general Allenbys regulære felttog. Fra tiden mellom de to verdenskriger huskes de kinesiske kommunisters «lange marsj» og etablering i et kjerneområde hvorfra de siden kunne fravriste Kuomintang-styrkene herredømmet over Kina. Skjønt i utgangspunktet en borgerkrig, hadde konflikten så mange internasjonale implikasjoner at den ikke entydig lar seg klassifisere som bare det.

Nærmest i tid og rom er annen verdenskrigs geriljaoperasjoner i Øst- og Sydøsteuropa. Som norske Milorg-enheter befant de franske Forces Françaises de l'Intérieur — FFI — og tilsvarende enheter i Vesteuropa seg det meste av tiden under oppbygging og hadde sin største virkning som trusel «in being». De aksjoner de foretok

til ødeleggelse av kommunikasjoner m.v. i invasjonfasen og senere var overveiende enkelt- og fåmanns sabotasjeaksjoner. Kontinuerlig gerilja — i denne forbindelse ofte omtalt som partisan-strid, foregikk bare på Balkan med Hellas, i Russland /Ukraina og til en viss grad i Polen. De tyske OKW-dagbøker levner liten tvil om at det bare var i Jugoslavia at situasjonen kunne sees på som foruroligende fra tysk side, i de øvrige områder var nok «Bandentätigkeit» plagsom og tapsbringende, men ikke i tilnærmelsesvis samme grad. I det hele får man ved et nærmere studium av fenomenet ofte inntrykk av at slike enheters betydning på andre avsnitt i etterkrigstiden er sterkt overdrevet. Dette har kanskje først og fremst politiske årsaker. Titos styrker var da også de eneste som greide å komme ut av den egentlige geriljafase og etablere seg permanent i et kjerneområde hvor regulære avdelinger kunne bygges opp. (Hans rojalistiske konkurrent Michailovitsj var neppe langt etter, men her gjør politikk og propaganda kildene temmelig grumsete.) Den førsteklasse kamp- og offervilje som disse avdelinger var besjelt av har hatt et verdifullt supplement i lende, tradisjon og uryddige forhold mellom tysk og italiensk okkupasjonsmakt.

Gerilja- og beslektet virksomhet forekom praktisk talt utelukkende til fordel for alliert krigføring mot akseokkupasjonsmaktene. I krigens slutfase blåste goebbelsk propaganda kraftig opp en tilsvarende tysk «Werwolf»-organisasjon, som skulle tre i virksomhet ved alliert inntrengen i Tyskland. Den skapte til å begynne med adskillig bekymring hos allierte militære ledere, men gjorde i praksis ingenting av seg.

Geriljaenheters folkerettslige stilling

En geriljaenhet kan være en planmessig oppsatt og etterlatt «stay behind-group» eller for den saks skyld en annen regulær avdeling av et lands væpnede styrker som ved omgjørelse/avskjæring kommer til å befinne seg bak hovedkamplinja og for kortere eller lengre tid fortsetter striden på egen hånd. De taper derfor selvfølgelig ikke sin status som kombattanter, med de plikter og rettigheter Haag- og Genève-konvensjonene utstyrt slike med. Samme status må ansees ervervet av sivilperson som senere ved utskrivning eller frivillig melding inntre i slik enhet, selv sagt forutsatt at han ved uniformering blir identifiserbar som medlem av den. (De spesielle regler for siviles deltagelse i kamphandlinger ved «levée en masse» mot fiende som nærmer seg finner ikke anvendelse her.) For at kombattantstatus skal kunne påberopes f.eks. ved overgivelse, stilles disse krav til slike enheters medlemmer: De må være identifiserbare ved tilstrekkelig uniformering, våpen må bæres åpent, de må stå under kommando av en ansvarlig sjef, og de må selv følge de folkerettslige fastslåtte krigens lover og sedvaner.

Det siste punkt er det utvilsomt vanskelig å etterleve: Såret fiende eller fiende som overgir seg skal være sikret liv, underhold, nødvendig medisinsk pleie og human forvaring. Det er ikke innlysende at slike enheter kan etterkomme dette kategoriske påbud, — det vil vel snarere være unntaket enn regelen. Herved forspilles altså den beskyttelse folkeretten i prinsippet gir dem, og de blir i ordets opprinnelige mening krigsforbrytere som ved pågri-

pelse kan henrettes etter summarisk rettergang. Til begrepet «ansvarlig sjef» knytter seg også den viktige forutsetning at vedkommende må kunne identifiseres med en anerkjent og krigførende regjering under hvis ordre og på hvis vegne han handler. Det er herunder riktig nok ingen nødvendig forutsetning at vedkommende regjering har opphold på eget territorium. Det er tilstrekkelig at den eksisterer og ikke har kapitulert.

Folkerettslig nærmest ubeskyttet blir geriljaenheter som organiserer seg på okkupert område hvor regulær okkupasjonsstilstand er inntrådt enten ved kapitulasjonsavtale eller ved «debellatio», dvs. ved faktisk og fullstendig utslettelse av vedkommende stats regjeringsmyndighet, som f.eks. i Tyskland etter sammenbruddet i 1945. Omenn patriotisk pliktfølelse fortjener den høyeste anerkjennelse, er det ikke desto mindre klart at de derved befinner seg i den kategori som britisk rett definerer som «war rebels». Okkupanten, til hvem den lovlige myndighet er overgått, kan betrakte og behandle dem rett og slett som opprørere. Og livsforventningen for tilfangede opprørere er normalt ikke lang.

Ukonvensjonelle som geriljaenheters operasjoner oftest er, sier det seg selv at de også vil bli møtt med midler som regulær krigføring ikke hjemler. All erfaring viser at gisseltaking og represalier mot sivilbefolkningen står høyt på listen over slike midler. I og for seg ikke underlig: Geriljaenheter vil normalt være avhengige av aktiv og/eller passiv støtte fra sivilbefolkningen. Tilsvarende viktig vil det for motparten være å avskjære den. Rett nok setter de reviderte Genève-konvensjoner av 1949 forbud

mot slike metoder, men de synes ikke derfor å være blitt mindre brukt etter den tid. Og lite er det vel å undre seg over i det: Sjefer for okkuperende styrker vil se seg stillet overfor det alternativ enten selv å overholde strengt gjeldende regler og akseptere tap og skader for egne styrker forårsaket av aksjoner som i stor utstrekning er avhengige av slik forbudt hjelp fra siviles side, eller selv å gripe til ulovlige midler for å få satt en stopper for denne virksomhet. Resonnementet blir vel at skal lov brytes, skal det heller gå ut over motparten enn over egen side.

I denne forbindelse minnes forf. en samtale med et jugoslaviske ektepar på et tog dernede engang for mangfoldige år siden. Skjønt sterkt Tito-nasjonalistisk innstillet og med skrekkelige begivenheter ennå nokså nær i tid, resymerte de erfaringene fra sin egen landsdel kort slik: «Partisankrigen var i grunnen en konkurranse i terror mot sivilbefolkningen. Partene overgikk hverandre i hevneaksjoner, for å bli mest fryktet.» Og dette er vel egentlig i et nøtteskall den sørgelige sannhet om sivilbefolkningens stilling i denne slags konflikter, enten nå internasjonale overenskomster sier det ene eller det annet. Ansvarlige ledere og planleggere kan vanskelig se bort fra det.

Et avsluttet kapitel?

En faglig begrunnet, sikker mening om fremtiden forutsetter langt videre kunnskaper enn forf. tror seg i besiddelse av. La her bare være antydning den tanke at den «klassiske» geriljas tid er forbi. De siste årtiers eksempler på slik strid har alle hatt til forutsetning at angjeldende enheter hadde et fristed i nøytralt naboland, som mot-

standeren ut fra overordnede politiske vurderinger respekterte. Fra eller gjennom dette mottok de også forsyninger som de ikke kunne greie seg uten.

I alle fall er det klart at i den type konflikt som Norges eventuelt kunne bli trukket inn i, vil denne mulighet ikke foreligge. Med det stadig videre perfektionerte utstyr for overvåking og rekognosering, med muligheter for fly- og helikopterinn-

sats og rask vertikal omfatning synes det knapt lenger mulig å tilveiebringe de nødvendige forutsetninger for vellykket innsats av geriljaenheter over lengre tid, med mindre politiske forhold som de selv ikke er herre over, gir dem den nevnte mulighet for fristed på fremmed territorium. Det er en forutsetning så usikker at den ikke i almindelighet kan bygges på. ■